

u s u l g e r e ğ i

Rock Wagram, William Saroyan'ın ilk kez 1951'de New York'ta Doubleday tarafından yayımlanan aynı adlı eserinin çevirisidir.

İtalik bölümler orijinal metindeki gibi, yazarın anlamı vurgulamak için kullandığı italik yazım ise çeviriyle karşılanamadığı durumlarda korundu. Bazı kelimeler, mekânlar ve ifadeler için dipnotlar eklendi.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

ROCK WAGRAM

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UQUU 303

Rock Wagram
William Saroyan

© 1951 William Saroyan © 2024 Aras Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Ajans aracılığıyla alınmıştır

Çeviri
Liena Gül

Çeviri Revizyon
Nesrin Uçarlar

Düzeltili
Betül Bakırcı, Müge Karahan

Kapak Tasarımı
Aret Gıcır

Kapak Uygulama
Melisa Arsenyan

Kapak Fotoğrafı
The William Saroyan Foundation arşivi

ISBN 9786257460392

Baskı ve Cilt
Sena Ofset, Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

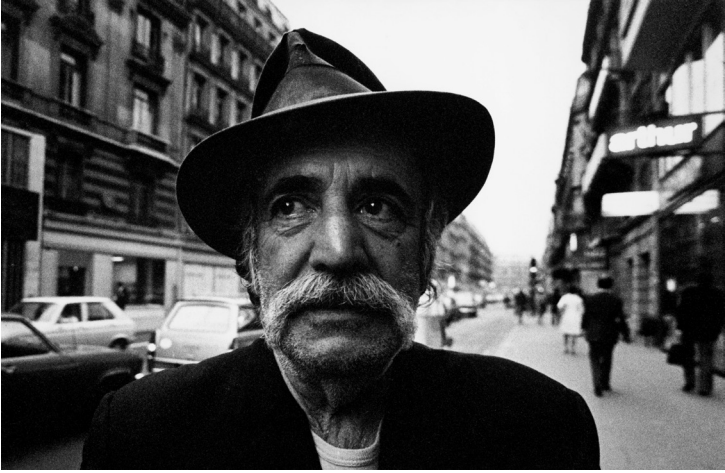
Mayıs 2024, İstanbul

ROCK WAGRAM

WILLIAM SAROYAN

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
LİENA GÜL

Fotoğraf: Ara Güler © Ara Güler Müzesi

WILLIAM SAROYAN
1908-1981

William Saroyan

William Saroyan, Bitlis'ten Amerika'ya göç etmiş Ermeni bir ailenin ilk ferdi olarak 31 Ağustos 1908'de California eyaletinin Fresno kasabasında dünyaya geldi. Presbiteryen rahibi olan babası Saroyan üç yaşındayken ölünce, annesi Saroyan'ı ve iki çocuğunu yetimhaneye vermek zorunda kaldı. Beş yıl sonra bir iş bularak çocuklarını yanına aldı. Saroyan on beş yaşında okulu bıraktı. Aralarında cenaze işlerinin de bulunduğu, pek de ilham verici olmayan birçok işte çalışırken bir yandan da öyküler yazdı. Öyküleri editörler tarafından geri çevrildiği için yazmaktan vazgeçmek üzereyken, açlıktan öleyazan genç bir yazarı anlatan "Uçan Trapezdeki Cesur Genç Adam" adlı öyküsü 1933'te *Story* dergisi tarafından kabul edildi. Bu, Saroyan için bir dönüm noktasıydı. Derginin editörlerinden herhangi bir talep gelmediği halde, 1934 yılının Ocak ayı boyunca dergiye her gün yeni bir öykü gönderdi. Kısa sürede öyküleri *The American Mercury*, *Harper's*, *The Yale Review*, *Scribner's*, *The Atlantic Monthly* gibi dergilerde yayımlanmaya başladı. 1934 yılının Ekim ayında Random House Yayınevi, Saroyan'ın *Uçan Trapezdeki Cesur Genç Adam ve Diğer Öyküler* isimli kitabını yayımlamaya hazırды. Kitap o yılın en çok satan öykü kitabı oldu. Saroyan edebiyat dünyasının ortasına bir bomba gibi düşmüştü. 1939'da *En Güzel Günlerin* adlı oyunuyla Pulitzer Ödülü'nü kazan-

dı ama bu eserinin diğçerlerinden ne daha iyi ne daha kötü olduğunu söyleyerek ödölü reddetti.

Saroyan altmışı aşkın kitap –öykü, oyun ve roman– yazdı. Düzyazıda kendine özgü bir tarz yarattı. Akıcı, konuşur gibi, coşku dolu bu edebi tarz “Saroyanesk” olarak anılır oldu. Bir süre Paris’te yaşadı. 1964’te ata yurdu Bitlis’i görmeye geldi. 1978’deki üçüncü ve son Sovyet Ermenistanı ziyaretinde dostlarıyla birlikte yetmişinci yaş gününü kutladı. 1981’de Fresno’da öldüğünde, adı Amerikan edebiyatının en iyi öykü, roman ve oyun yazarları arasına çoktan yazılmıştı. Vasiyeti üzerine, naaşının bir bölümü Erivan’daki ünlüler panteonuna gömüldü.

Sanatçının Bir Doppelgänger Olarak Portresi: Rock Wagram

AZİZ GÖKDEMİR

“Zaten kim herhangi bir milletten olmak ister ki?
Çok saçma değil mi bu ya? İnsan kendi sefil varlığından
başka bir şey değildir, yanlış mıyım?”
—Kuzen Hayk, *Rock Wagram*, William Saroyan

“Tek şehir burası, Rock. Burası dünyanın başkenti.
Burası Hıristiyanların, Yahudilerin, Müslümanların
ve diğerlerinin birbirine, ‘Bir dosta yol açın,’
dediği yer. Hepimizin gideceği yer burası, evlat,
ama yine de topraktaki çukurun bir ruh için
cehennemden farksız olduğunu düşünüyorum.”
—Dost Murphy, *Rock Wagram*, William Saroyan

Bu yazıda *Rock Wagram*’ın sürprizlerini elinizden almak istemediğim için *olay örgüsüne ilişkin* değinmelerimi romanın yaklaşık beşte birini oluşturan ilk bölümde yaşananlarla sınırlamak istiyorum, bir istisna hariç. (İkinci bölüm biraz daha uzun; üçüncü ve son bölümse kitabın yarısına yakın yer kaplamakta: *Rock Wagram* –bu anlamda ve başka anlamlarda da– bir piramit.)

Bölümlerin adlarının yanıltıcı olduğunu belirterek başlayayım. Birinci bölüme adını veren baba, roman boyunca yokluğunu hissettiren ama –romanın kalbi olduğunu düşündüğüm– ikinci bölüme damgasını vuran karakterdir. Birinci bölümde baba rolünü olsa olsa, kahramanımızı Şişko Aram’ın Yeri adlı barda keşfeden ve onun kariyeri-

ni ömrü yettikçe yönlendiren film yapımcısı Paul Key'in oynadığı söylenebilir. İkinci bölüme adını veren anne ise, ancak üçüncü bölümde cismen karşımıza çıkar ve romanın en dokunaklı sahnelerinin merkezinde yer alır. İlk ikisinden çok farklı denizlere yelken açan, yaşadığımız bu Zoom ve Skype çağında telefonda bir yakınının uzun bir aradan sonra sesini duymanın ne demek olduğunu hatırlamanıza, belki aralarına okyanus giren insanların elle yazılan bir mektuba dahi hasret kaldıkları yılları düşünmenize yol açabilecek üçüncü bölüme neden "Oğul ve Kız" adını verildiğinin keşfiniye size bırakıyorum.

Kim bu Rock Wagram?

Açılış sayfalarında karşımıza çıkan Paul Key, bir gün Tanrı'nın unuttuğu kıtıpiyoz bir kasaba olarak gördüğü Fresno'ya uğrar. Yapımcısı olduğu bir filmin çekimini balatalayan sorunları halletmeye gelmiştir. Hollywood'un cilalı imaj ortamında gerçek hayatla temasının on yıllardır sınırlı olduğunu anladığımız Paul, burada Ermenilerin takıldığı bir barda sıradan, yani isimleri film afişlerinde yer almayan insanlarla yüz yüze gelir ve bunlardan özellikle birisi, etrafında toplanmış gençleri esprileriyle kırıp geçiren yirmi beş yaşındaki barmen Arak Vağramyan ilgisini çeker. "Şeytan tüyü" dediğimiz simyevi unsur, kısa sürede Arak Vağramyan'ı bir tanışma yemeğine, genç bir yıldızın yatağına (metinde "sıçrama" tekniğiyle ustaca geçitirilir bu), oradan bir deneme çekimine ve nihayet o dönem Hollywood şirketlerinin pek sevdiği uzun süreli bir sözleşmeyle eli kolu bağlı, tescilli jönlüğe kadar taşır.

Krekor Ohanian nasıl Mike Connors, Yannis Anastassakis nasıl John Aniston, Issur Danielovitch nasıl Kirk Douglas olduysa, o da Rock Wagram olmuştur.

Yedi yıllık sözleşmesinin bitiminde tanışırız Arak’la; ilk sayfalarda metin bu iki kilometre taşı arasında gidip gelir. Daha ilk satırlardan büyük bir bocalayış içinde olduğunu anladığımız Arak’ın bu hale nasıl geldiğini geri dönüşlerin yardımıyla anlamaya çalışırız.

Artık film çevirmek istemeyen Arak, yeni arabasını Los Angeles’ten New York’a sürmüş, orada aldığı, ani görünen bir kararla orduya yazılmaya karar vermiştir. (Yıl, 1942. Pearl Harbor saldırısının yaklaşık yedi ay sonrasındayız. Eli silah tutan, sağlığı el veren, yaşı tutan hemen her Amerikalı erkek –vicdani retçiler dahil, genellikle sivil savunma faaliyetinde görev almak üzere– orduya yazılmaktadır.)

Cadillac gece gündüz demeden yol alır. Saroyan, Teksas’ın batısındaki upuzun yolda gecenin “ürkütücü”-lüğünden öte tasvire girişmemiş pek. Amarillo’dan California’nın ortalarına yaklaşık iki bin kilometre tutan bu güzergâhın Amerikalı okurların zihninde yeterince yer ettiğini, ruh evreni ıssızlaşmış roman kişilerinin ve film kahramanlarının aynası rolünü başarıyla oynadığını yazarın gayet iyi bildiğini varsayabiliriz.

New Mexico’da bir yerlerde Arak, hayatına girip çıkmış bütün kadınları, bu arada ailesindekileri düşünür, her birini teker teker sayar.

Ama dağların ardındaki güneşe bakarken, toprağın soğuduğunu ve ışığın kaybolduğunu hissederken bunları saymayı bıraktı ve yalnızlık, huzursuzluk, can sıkıntısı ve öfke, çaresizlik ve umutsuzluk dolu saatleri, günleri, ayları, yılları saymaya başladı.

“Berbattı,” dedi. “Her zaman berbattı, hâlâ da öyle.”

Buradaki “berbat”ın metnin aslında “murder,” yani cinayet olduğunu belirtiyim; “berbat” doğru çeviri, çünkü “murder” geçen yılların berbatlığını anlatmak için mecazi anlamda kullanılıyor, fakat sözcüğün birincil anlamını da anmak elzem. Biraz daha ilerleyince:

[...] otuz üç yaşındaydı, karısı yoktu, oğlu yoktu, kızı yoktu, evi yoktu, bağı yoktu, her zaman özlemini çektiği şeylerin hiçbiri yoktu. Üstelik vakit geçiyordu [...] *her erkek, kendisine yaşam bahşedilmiş bir ölümdür, kendisi de bunun farkındadır.**

Daha sonra (aynı yaşta) daha da dramatik ifadeler kullanılır:

[...] *Yaşlanıyorum. Hiçbir şeyden tat almamaya başladım. Yorucu şeyler kadar güzel şeylerden de sıkılmaya başladım. Ölüyorum. Ölüyorum ve çocuğum yok. Çocuklarım olmalı. Çocuklarımı görmeliyim.*

Az buz değil, “dokuz çocuk” sahibi olmayı düşlemektedir. Bunu da hesaba katarsak, biraz önce zikredilen “murder,” Arak’ın bize sadece savaşta ölmekten değil, halkının soyunun tükenmesinden de korktuğunu düşündürüyor; roman boyunca, özellikle ikinci bölümde anlatıcının zihninin savaşla, adı konmamış toplu cinayetlerle, geçmişin silikleşmesiyle, kuşaklar arasındaki bağların kaybolmasıyla, bütün bunlara eşlik eden bir isyan ve nefret duygusuyla meşgul olduğunu, hepsinin geçmişte kalmış ama bir türlü unutulamayan baba-oğul çatışmasında cisme bürünebildiğini göreceğiz.

Babasının öldüğü genç yaşa dokunacak kadar yaklaşmış olmanın ağırlığını da üzerinde hissederek, birliğe teslim

* Alıntılardaki italikler metnin orijinalinde yer almaktadır.

olacağı günün eli kulağında olduğunu bilerek, aşık olduğuna kendisini ve çevresindeki herkesi (müstakbel eşiyse annesi dahil) inandırmaya çalıştığı Ann Ford’u ailesiyle tanıştırmak ve nikahlamak için çırpınmaktadır.

Şimdi birçok öyküsünde Aram Karaoğlanyan adlı alter ego’sunu, ölümüne kadar bir çekmeceye bekleyen ilk romanı *Follow*’da ise (*Aram Derler Adıma*’daki Aram’dan farklı, oldukça bunalımlı bir portre çizen)* Aram Diranian’ı öne süren Saroyan’ın roman kişisi Arak Vağramyan/Rock Wagram hakkında romanı elimize aldıktan sonra kısa sürede öğrenebileceklerimizi özetleyelim:

Bitlisli bir ailenin ikinci oğlu olarak Fresno’da doğar.

Kendi halinde şiirler yazan babası genç yaşta ölür.

Ortaöğretimden sonra eğitim sistemini terk eder.

Kırık burunlu, sonradan Brandovari şeklinde tanımlanabilecek, yakışıklı bir çehreye sahiptir.

Başından beri parayı önemsemez, kumarı sever, ünlü olduktan sonra da bu (ABD halkının kullandığı anlamıyla) anti-materyalist tutumu devam eder.

Yirmi beş yaşlarında “keşfedilir” ve sanat yaşamı yükselen bir eğri çizer.

Sanatsal üretimi geniş bir kitleye ulaşan bu parlak dönem yaklaşık yedi yıl sürer.

Bu sürenin sonunda genç, henüz on sekiz yaşını tamamlamamış bir genç kızla evlenir. Fırtınalı bir ilişkinin başlangıcıdır bu.

* William B. Secrest, Jr., der., *Young Saroyan: Follow and Other Early Writings* (Fresno: The Press at California State University, 2009). Dickran Kouymjian, kitabın Sunuş yazısında bu karşılaştırmayı yapar.

Bilmem bütün bunlar size 25 yaşında yazdığı öyküleriyle (*Uçan Trapezdeki Cesur Genç Adam*) 26 yaşında meşhur olan ve 1934'te yayımlanan bu ilk kitabını 1938'de *Yüreğim Dağlardadır*, 1939'da *En Güzel Günlerin*, 1940'ta *Aram Derler Adıma*, 1943'te senaryosunu bir önceki yıl yazdığı ve yönetmenlik konusunda yapımcı firmayla anlaşamayınca çabucak romana dönüştürüp filmiyle eşzamanlı yayımladığı *İnsanlık Komedi*si izleyen bir yazarı anımsattı mı?

Rock Wagram'ın başlarında, otuz üç yaşındaki kahramanımızın müzisyen arkadaşı Eddie Lucas, onu gencecik (17) bir kızla tanıştırır. Eddie de, yaşını başını almış ve üstelik başı bağılı olmasına rağmen bu kıza aşıktır, fakat kimyaya söz geçirmek imkansızdır: Eddie aradan çekilir, Ann Ford'la *Rock Wagram*'ın sorunlu ilişkisi başlar.

Paralel evrenimize gelirse, travmalarla dolu yaşamının çalkantılı dönemlerinden birinde yolu Hollywood'a düşen Rosheen Doree, 16 yaşındaki alımlı kızı Carol'ı oyunculuk macerasında ivme kazandıracığı umuduyla bando şefi Artie Shaw'la tanıştırır; Artie de kısa bir süre sonra Carol'ı yazarlık kariyerinin doruğundaki Saroyan'a yönlendirir. İkisinde de derin yaralar (Carol'da hem zihinsel hem de bedensel olmak üzere) bırakacak hastalıklı bir ilişki başlar.

Rock Wagram daha başka birçok şeydir ama bunları gölgede bırakmayı göze alacak ölçüde hesap gören, hesap soran bir otobiyografidir.*

* Elbette kurmacayla gerçek hayat tam tamına örtüşmez. Saroyan'dan üç yaş büyük ağabeyi (üç yaş küçük erkek kardeşi değil), bazı öykülerde buradaki gibi Hayk, bazı öykülerde Krikor olarak yer alan Henry, küçük kardeşinden de uzun yaşayacaktır. Romandaki gibi bir değil iki kız kardeşi, daha doğrusu ablası vardır: Cosette ve Zabel. Ve babası, William Saroyan üç yaşındayken apandisit kurban gitmiştir.

Olay örgüsünü size aktarırken fazla ileri gitmek istemediğimi belirttiğimde andığım tek istisna bu Ann/Carol meselesi, çünkü büyük bir ısrarla, saplantı derecesinde bir kararlılıkla başlayan bu izdivacın tahmin edilebilir seyri, kitapta yine tahmin edebileceğiniz kişinin perspektifinden anlatılıyor. Carol'ın anılarıysa bize madalyonun diğer yüzünü gösteriyor. Annesiyle babası arasında yaşananlara tanık olan Aram Saroyan'ın yazdıkları da portreyi tamamlıyor denebilir. Bunlara daha önce “Benim Saroyan Amcam” başlıklı yazımda değindiğim için burada tekrarlamak istemiyorum, fakat hikâyenin bu yönünden hiç bahsetmemek doğru olmazdı, bu da romanda Rock Wagram'ın yıldızının sönmeye başladığı günlerde Ann Ford'la evleneceğini buraya not düşmeyi kaçınılmaz kıldı.*

Margaret Bedrosian, Saroyan'ın eserlerinde hem Ermeni kadınların (özellikle kendi aile bireylerinin) hem de Ermeni toplumunun dışındaki kadınların ele alınışını şöyle özetlemiştir:**

* Ayrıntılar için bakınız Aziz Gökdemir, “Benim Saroyan Amcam”, *Parşömen* (18 Mayıs 2020) (<https://parsomenfanzin.com/2020/05/18/benim-saroyan-amcam/>); Carol Matthau, *Among the Porcupines: A Memoir* (New York: Random House, 1992); Aram Saroyan, *Last Rites: The Death of William Saroyan* (New York: William Morrow, 1982); “Obituary: Carol Matthau,” *The Guardian* (10 Ağustos 2003). (<https://www.theguardian.com/news/2003/aug/11/guardianobituaries.film>). Burada zikredilen ve diğer kaynaklarda okurun karşısına çıkan farklı soyadları soru işaretleri doğurabilir. Carol, uzun süre annesinin ikinci eşi Charles Marcus'ın soyadını taşımış, Saroyan'la evli olduğu yıllarda Carol Marcus Saroyan, Walter Matthau'yla evliyken Carol Matthau, tiyatro kariyerinde ve kitaplarındaysa Carol Grace adını kullanmıştır.

** Margaret Bedrosian, “Between Shadow and Rock: The Woman in Armenian American Literature,” *Explorations in Ethnic Studies* 8(1) (Ocak 1985), s. 39-49.

[...] etrafındaki yaşamlara karşı bir nebze duyarlılık göstermesine rağmen, inandırıcı Ermeni Amerikalı kadın karakterler betimleme konusunda sürekli bir kararlılık göremiyoruz. Genel olarak Saroyanın kurmaca edebiyatında karakter tanımlama, çoğunlukla yazarın dünya görüşünün taleplerine veya öfkeyle yaka silkmış yabancılaşmasına kurban edilir. Ancak kendi ailesi dışındaki Ermeni kadınlara karşı tutumunun en yalın ifadesi, onları pek umursamamasıdır. Yazarın eserlerindeki etnik alter-egoları, Ermeni olmayan kadınlarla mutsuz ilişkiler kurma yönündeki kendisinin alışkanlık haline gelmiş tercihlerini yansıtır; bu kadınlar onun saf sadakatine kaçınılmaz olarak istismar ve ihanetle yanıt verirler. Aile üyelerine odaklandığında, annesine ve büyükannesine Saroyan mitinin çerçevesinde dünyanın toprağından yoğrulmuşluk, pragmatizm, yorgunluk bilmeden didinmek gibi özellikler içeren roller biçerek kendi ruhunun narin güvensizliğini yatıştırır. Böylece, büyükannesi kaçınılmaz olarak Ana Vatan'dan kopup gelmiş bir *barav*, haşin sesi ve hatları Ermeni coğrafyasının yalçın kayalıklarıyla uyumlu bir yaşlı kadın olarak görünür. Dul annesinde ise başka bir şekilde, [Richard] Hagopian'da [1952 tarihli romanı *Faraway the Spring'de*] gördüğümüz gibi aileye ve emeğe ilişkin ilkelere dayalı sorumluluk duygusu vücut bulur; anne çocuklarını sürekli olarak sağlıklı Ermeni yemekleriyle besler ve yaşamlarını California'da Fresno'nun mini-evrensel eritme potasında sıkı sıkıya temellendirir. Ancak kendi kendini haklı çıkarma ihtiyacının esiri olan Saroyan, bu kadınlara hiçbir zaman hikâyelerinin tamamını anlatma özgürlüğünü tanımaz. Bunun sonucunda da, mitik imajının –kadim bir milletin asi bir oğlu– menşeyini perdelemiş olur.

Ann'in annesiyle Arak arasında geçen telefon görüşmesi Bedrosian'ın yazdıklarıyla örtüşüyor:

“Ermeni koca çok mu farklıdır?”

“Çok,” dedi Rock. “Karısına emirler yağdırır ve çok çocuk doğurmasını, evi çekip çevirmesini, yemek pişirmesini, dikiş dikmesini, şarkı söylemesini, dans etmesini ve parayı idare etmesini bekler. Sizce Ann bir Ermeni'yle evlenmeli mi?”

Daha nikâh kıymadan riyakârlıkla, evlendikten sonra da fahişeden bir gömlek farkı olmamakla suçlayacağı Ann Ford'la yaşanan evlilik süreci bu soruyla başlayacaktır.

* * *

Rock Wagram basit bir ceddani (atavistik) anlatı, ergenlikle malul bir erkeğin çırpınışlarının hikâyesinden ibaret olsaydı, Saroyan edebiyatı, Saroyan edebiyatı olmazdı. Romanın sonlarına doğru Arak, üniversitede diğer derslerin yanı sıra “hayatın anlamı” üzerine tahsil gördüğünü söylüyor, şaka yollu. İşin gerçeği, elbette, bu “tahsil”in dört yılı geçelim tüm bir hayata, anlatıcının hayatına, yazarın hayatına, herhangi bir hayata, hatta hayat boyunca tanıyabileceğimiz tüm insanların hayatına sıkıştırılamayacak boyutta olduğudur; roman bütünüyle ele alındığında da bu “anlam” denen şeyi harıl harıl arayarak bulmaya çalışanların başına neler geldiğini anlattığı söylenebilir.

İnsanlığı birleştiren bu ortak trajedi, *homo sapiens*'in girip kaldığı çıkmaz sokak, Arak'ın uzun uzun anlattığı kendi bocalayışları bir yana, asıl babasının yazdığı, Arak'ın yıllarca okuyamadığı, bizimse asla okuyamayacağımız on dört dizelik son şiirinde bize sesini duyurmaya çalışır.